

২.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ মধ্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশ সম্পৰ্কে এটি টোকা যুগুত কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ মধ্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাক কেইটা আৰু কি কি স্তৰত ভাগ কৰা হৈছে? প্ৰতিটো ভাগৰ বিষয়ে চমুকৈ বৰ্ণনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ অশোকৰ অনুশাসন বুলিলে কি বুজে? বহলাই আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ অশোকৰ অনুশাসনমালাক কেইটা আৰু কি কি শ্ৰেণীত, কিহৰ ভিত্তিত শ্ৰেণী বিভাগ কৰা হৈছে? প্ৰতিটো ভাগৰ বিষয়ে একোটাকৈ টোকা যুগুত কৰক।

প্ৰশ্ন ৫ ঃ পণ্ডিতসকলে অশোকৰ অনুশাসনৰ ভাষাক কি কি প্ৰাকৃতত ভাগ কৰিছে? উদাহৰণ সহ প্ৰতিটো প্ৰাকৃতৰ পৰিচয় দিয়ক।

প্ৰশ্ন ৬ ঃ অশোকৰ অনুশাসনৰ ভাষাগত বৈশিষ্ট্যবোৰ আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৭ ঃ 'ধম্মপদ'ৰ পৰিচয় দাঙি ধৰি বৌদ্ধ সাহিত্যত ইয়াৰ স্থান নিৰূপণ কৰক।

প্ৰশ্ন ৮ ঃ ধম্মপদৰ নামকৰণ, ৰচনাকাল আৰু বিষয়বস্তু সম্পৰ্কে আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ১০ ঃ ধম্মপদৰ চিত্ত বগ্‌গো আৰু পণ্ডিত বগ্‌গোৰ বিষয়বস্তু সম্বন্ধে বহলাই বিশ্লেষণ আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ১১ ঃ চিত্তবগ্‌গো আৰু পণ্ডিত বগগোৰ (পাঠ্যক্ৰম অনুসাৰে) গাথাকেইটি অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰক।

*** ***** ***

পিয়ো প্রিয়ঃ প্রিয়

৩) **মূলপাঠ ঃ** ন ভজে পাপকে মিত্তে ন ভজে পুৰিসাধমে।
ভজেথ মিত্তে কল্যাণে ভজেথ পুৰিসুত্তমে।।

অসমীয়া ভাঙনি ঃ মিত্ৰৰূপে পাপীৰ সংগ ল'ব নালাগে। অধম পুৰুষৰ সংগ ল'ব নালাগে। কল্যাণকামী মিত্ৰ আৰু উত্তম পুৰুষৰ সংগ ল'ব লাগে।

শব্দগত টোকা ঃ

পালি শব্দ	**সংস্কৃত শব্দ**	**অসমীয়া শব্দ**
পুৰিসাধমে	পুৰুষাধমং	অধম পুৰুষক
ভজেথ	ভজেত	ভজনী বা অনুসৰণ কৰিব লাগে

৪) **মূলপাঠ ঃ** ধম্ম পীতী সুখং সেতি বিপ্পসন্নেন চেতসা।
অৰিয়প্পবেদিতে ধম্মে সদা ৰমতি পণ্ডিতো।।

অসমীয়া ভাঙনি ঃ ধৰ্মৰস পান কৰোঁতাজনে সুখেৰে আৰু প্ৰসন্ন চিত্তেৰে বাস কৰে; পণ্ডিত ব্যক্তিয়ে আৰ্য ধৰ্মত ৰত হৈ আনন্দ লাভ কৰে।

শব্দগত টোকা ঃ

পালি শব্দ	**সংস্কৃত শব্দ**	**অসমীয় শব্দ**
ধম্মপীতি	ধৰ্মপীতী	ধৰ্মৰস পান কৰোঁতা
সেতি	স্যতি	থাকে, বাস কৰে
বিপপসন্নেন	বিপ্রসন্নেন	প্রসন্নতাৰে, সন্তুষ্টিৰে
চেতসা	চেতসা	মনেৰে, চিত্তেৰে
অৰিয়প্পবেদিতে	আৰ্য্যপ্ররেদিতে	আৰ্য প্ররৰ্তিত
ৰমতি	ৰমতে	আনন্দ লাভ কৰে

২.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

এই অধ্যায়টিৰ অধ্যয়নৰ পৰা আমি—

- 'ধম্মপদৰ বিষয়বস্তু, পণ্ডিত বগ্গ আৰু চিত্তবগ্গৰ বিষয়বস্তু আৰু তাৰ গুৰুত্ব সম্পৰ্কে জানিব পৰা গ'ল।
- অশোকৰ অনুশাসনৰ 1নং গিৰ্নাৰ আৰু ধম্মপদৰ (পাঠ্যক্রম অনুসৰি) গাথাৰ অসমীয়া ভাঙনিৰ বিষয়ে জানিব পৰা গ'ল।

চিত্তই) সুখ প্রদান কৰে।

শব্দগত টোকা ঃ

পালি শব্দ	সংস্কৃত শব্দ	অসমীয়া শব্দ
দুন্নিগ্গহস্স	দুর্নি গ্রহস্য	যাক বশ কৰা কঠিন
লহুনো	লঘুনঃ	লঘু, চঞ্চল
যত্থ কামনি পাতিনো	যত্রকামনি পাতিনঃ	যথেচ্ছ বিচৰণশীল
দমথো	দময়তঃ	দমন কৰা
দন্তং	দান্তম্	দমিত, সংযমিত

৪) **মূল পাঠ ঃ** সুদুদ্দসং সুনিপুণং যত্থকামনি পাতিনং
চিত্তং ৰক্খেয়ম মেধাবী চিত্তং গুত্তং সুখাবহং।

অসমীয়া ভাঙনি ঃ অতিশয় দুর্বোধ্য, অতিশয় সূক্ষ্ম আৰু যথেষ্ট বিচৰণশীল চিত্তক জ্ঞানীজনে ৰক্ষা কৰে (সংযত কৰে); সুৰক্ষিত চিত্তই সুখ প্রদান কৰে।

শব্দগত টোকা ঃ

পালি শব্দ	সংস্কৃত শব্দ	অসমীয়া শব্দ
সুদুদ্দসং	সুদুর্দর্শম	অতিশয় কষ্টদায়ক, যাক দেখা পোৱা বা বুজি পোৱা অতিশয় কঠিন।
ৰক্খেয্য	ৰক্ষেৎ	ৰক্ষা কৰে
গুত্তং	গুপ্তম	সুৰক্ষিতভাৱে

২.৫ পণ্ডিত বগ্গ ঃ সাধাৰণ আলোচনা

পণ্ডিত বর্গটো হৈছে 'ধম্মপদ' গ্রন্থৰ ষষ্ঠ বর্গ। এই বর্গত ভগৱান বুদ্ধই পণ্ডিত ব্যক্তিক অনুসৰণ কৰিবলৈ কৈছে আৰু পণ্ডিত ব্যক্তিৰ গুণবোৰ প্রকাশ পাইছে।

মেধাবী ব্যক্তিয়ে গুপ্তধনৰ সন্ধেদ দিয়াৰ দৰে দোষ-ত্রুটি আঙুলিয়াই দিয়ে, সেয়ে তেনে ব্যক্তিক সন্মান জনোৱাটো মংগলজনক। কিন্তু এনে পণ্ডিত লোকক কৱল সৎ লোকেহে ভাল পায়। অসৎ লোকে এওঁলোকক নিন্দাৰ চকুৰে চায়। পণ্ডিত ব্যক্তিয়ে আর্য ধর্মত ৰত হৈ বিপুল আনন্দ লাভ কৰে। পণ্ডিত লোকে বুদ্ধৰ দ্বাৰা প্রচাৰিত চাৰি সত্য গভীৰ অন্তর্দৃষ্টিৰে উপলব্ধি কৰিব পাৰে। আত্মদমন পণ্ডিত ব্যক্তিৰ অন্যতম গুণ। বৃহৎ শিলাখণ্ড ধুমুহাত লৰচৰ নোহোৱাৰ দৰে এনে ব্যক্তি নিন্দা বা প্রশংসা একোৰে দ্বাৰা বিচলিত নহয়। সুখ আৰু দুখ দুয়োকে এওঁলোকে সমান দৃষ্টিৰে চায়। সংসাৰৰ কামনা-বাসনাই এওঁলোকক ঢুকি নাপায়। পণ্ডিত লোকসকল শীলবান, প্রজ্ঞাবান আৰু ধার্মিক। সাধাৰণ মানুহে সংসাৰৰ দুখচক্রত আৱদ্ধ থাকি কষ্ট ভোগ কৰিব লগা হয়। পণ্ডিতসকলে ইন্দ্রিয় সংযমৰ দ্বাৰা চিত্তক সকলো প্রকাৰ কালিমাৰ পৰা মুক্ত কৰে। কুশল ধর্ম আচৰণৰ দ্বাৰা সংসাৰৰ বান্ধোন ছিন্ন কৰে। অর্থাৎ জন্ম, জৰা, মৃত্যুৰ

শীল শব্দৰ অর্থ সজ আচৰণ। মুঠ দশ শীলৰ ভিতৰত গৃহী বৌদ্ধই পঞ্চশীল পালন কৰিব লাগে। দ্বিতীয় স্তৰত চিত্ত সংযম কৰিব লাগে। চিত্তই সকলো দুখৰ মূল। চঞ্চল চিত্তক দমন কৰাৰ একমাত্র উপায় হ'ল ধ্যান অনুশীলন আৰু অষ্টাঙ্গিক মার্গৰ অনুশীলন। ধম্মপদৰ ভালেমান গাথাত দুর্নিবাৰ আৰু যথেষ্ট বিচৰণশীল চিত্তক দমন কৰাৰ উপদেশ দিয়া হৈছে।

বৌদ্ধ দর্শনৰ প্রধান লক্ষ্য হ'ল দুখৰ পৰা পৰিত্রাণ লাভ কৰা। জৰা, ব্যাধি, মৃত্যুৰ পৰা পৰিত্রাণ বিচাৰিয়েই গৌতম বুদ্ধই বুদ্ধত্ব লাভ কৰিছিল। প্রত্যেক জীৱই জন্ম, ব্যাধি, জৰা, মৃত্যু, প্রিয় বিয়োগ, অপ্রিয় সম্প্রয়োগ, ইপ্সিত বস্তুৰ অলাভ আৰু পঞ্চেন্দ্রিয়ৰ গ্রাহ্য বস্তু— এই আঠ প্রকাৰৰ দুখ ভোগ কৰিব লগা হয়। এই দুখৰ পৰা পৰিত্রাণৰ উপায় ধম্মপদত আছে।

নির্বাণ প্রাপ্তি হ'লে সকলো দুখৰ পৰা পৰিত্রাণ পায়। ধম্মপদৰ বিভিন্ন শাখাত জগতক জলৰ বুদ্ বুদ্ তথা মৰীচিকাৰ সৈতে তুলনা কৰা হৈছে। শৰীৰক ফেনৰ সৈতে বিজোৰা হৈছে। জীৱ আৰু জগতৰ অনিত্যতা যিয়ে উপলব্ধি কৰিছে তেওঁ মোহমুক্ত হৈছে। এনে ব্যক্তিয়ে প্রজ্ঞাৰ দ্বাৰা মাৰৰ বন্ধন ছিন্ন কৰি 'অমতপদং'ৰ স্বৰূপ নির্বাণ লাভ কৰিব পাৰে। বৌদ্ধধর্মৰ মতে নির্বাণ এক পৰম শান্তিময় আনন্দময় অৱস্থা। এই নির্বাণ প্রাপ্তিৰ বাবে ধম্মপদৰ বিভিন্ন গাথাত সকীয়াই দিয়া হৈছে।

২.৪ চিত্তবগ্গো ঃ সাধাৰণ আলোচনা

চিত্তবগ্গটো হৈছে ধম্মপদৰ তৃতীয় বর্গ। চিত্তবগ্গত চিত্ত সংযম বিষয়ত গুৰুত্ব দিয়া হৈছে। ধম্মপদৰ চাব্বিশটা বর্গৰ ভিতৰত চিত্তবগ্গো অন্যতম। চিত্তবগ্গ নামটোৱেই ইয়াৰ অন্তর্গত বিষয়বস্তুৰ ধাৰণা দিয়ে। পৰিচিত উপমা, ৰূপকাদিৰ সহায়ত মানুহৰ অনিয়ন্ত্রিত চিত্তক সংযত কৰাৰ সুউপদেশ সন্নিবিষ্ট হোৱা বাবেই এই বর্গটোৰ নাম চিত্তবগ্গো ৰখা হৈছে।

দৰাচলতে চিত্তক সংযত কৰি শুদ্ধ কৰিব নোৱাৰিলে কোনো মঙ্গলজনক ফল আশা কৰিব নোৱাৰি।সংযত চিত্তই প্রকৃত সুখ দিয়ে। বিষয়ৰ পৰা নিবৃত্ত কৰি দূৰগামী, অকলে বিচৰণশীল, অশৰীৰি আৰু হৃদয়াশ্রয়ী চিত্তক যি সকলে সংযত কৰে সেই সকলে ৰাগ, দ্বেষ, মোহ প্রভৃতিৰ পৰা মুক্তি পায়। অস্থিৰ চিত্তৰ গৰাকীৰ বাবে ধর্মৰ প্রকৃত তাৎপর্য জনাৰ প্রয়োজন নাই। অস্থিৰ চিত্তৰ গৰাকী প্রজ্ঞা বা তত্ত্বজ্ঞান লাভত উপনীত হ'ব নোৱাৰে। জ্ঞানীলোকে চঞ্চল চিত্তক সংযত কৰি ৰাখে। এনে কৰিলে সাধকে মাৰৰ ৰাজ্য বা মৃত্যুৰ ৰাজ্য অতিক্রম কৰি নির্বাণৰ প্রতি ধাবিত হ'ব পাৰে।

মূলপাঠ (1নংৰ পৰা 4নং গাথা); অসমীয়া ভাঙনি আৰু শব্দগত টোকা—

১) **পালি পাঠ ঃ** ফন্দনং চপলং চিত্তং দূৰক্খং দুন্নিৱাৰয়ং
উজুং কৰোতি মেধাৱী উসুকাৰো'ৱ তেজনং।

অসমীয়া ভাঙনি ঃ বাণ নির্মাতাই বাণ পোনভাৱে (সৰল ভাৱে) নির্মাণ কৰাৰ দৰে

- শব্দৰ আদি স্থানত থকা সংস্কৃতৰ যুক্ত ব্যঞ্জনবোৰ পালিত একক ব্যঞ্জনলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে। যেনে— দ্বীপং > দীপং; প্রশ্ন > পঞহ
- সমীভৱন, স্বৰভক্তি, ধ্বনি বিপর্যয় আদিৰ দ্বাৰা পালি ভাষাত যুক্ত ব্যঞ্জন সৰল হোৱা দেখা যায়। যেনে— মুক্ত > মুত্ত, স্বর্গ > সগ্গ, স্নেহ > সিনেহ ইত্যাদি
- পালি ভাষাত বচন দুটা— একবচন আৰু বহুবচন। সংস্কৃতৰ দ্বিবচন পালিত নাই। দ্বিবচনক বহুবচনৰ লগত ধৰা হয়।
- পালি ভাষাত অ-কাৰান্ত শব্দৰ ব্যাপক প্রভাৱ আছে। কাৰণ পালি ভাষাত অধিকাংশ শব্দই স্বৰান্ত হয়।
- পালি ভাষাত আত্মনেপদৰ ব্যৱহাৰ কম; পৰস্মৈপদৰ ব্যৱহাৰ বেছি।
- পালি ভাষাত সংস্কৃতৰ দহটা ল-কাৰৰ ঠাইত আঠটাহে ৰক্ষিত হৈছে।
- পালিত সংস্কৃতৰ দৰে তিনিটা লিংগ থাকিলেও কোনো কোনো শব্দৰ ক্ষেত্রত লিংগ একাধিক হোৱা দেখা যায়। সাধাৰণতে পুংলিংগত অনুস্বাৰ সংযোগ কৰি ক্লীৱলিংগ কৰা দেখা যায়। যেনে— কলস — পুংলিংগ
  কলসং — ক্লীৱলিংগ

ধম্মপদৰ ভাষাত এনে বৈশিষ্ট্য থকাৰ উপৰি আৰু অনেক বৈশিষ্ট্য লক্ষ্য কৰা যায়। ইয়াৰে অধিকাংশ বৈশিষ্ট্য পৰৱর্তী প্রাকৃত স্বৰত ৰক্ষিত হোৱা দেখা যায়।

২.৩.৫ বিভিন্ন ভাষাত ধম্মপদ

ধম্মপদ পালি, প্রাকৃত, সংস্কৃত, বৌদ্ধ-সংস্কৃত আদি বিভিন্ন ভাষাত ৰচিত হোৱা দেখা যায়। তদুপৰি সংস্কৃত আৰু বৌদ্ধ সংস্কৃতৰ আধাৰত চীনা, তিব্বতী আদি ভাষালৈ অতি প্রাচীন কালতে এই গ্রন্থ অনূদিত হৈছিল। বিভিন্ন ভাষাত ৰচনা কৰা আৰু অনূদিত হোৱাৰ কাৰণ হ'ল সর্বসাধাৰণৰ উপযোগীকে এই গ্রন্থ ৰচিত। নীতিমূলক বিষয়বস্তু ইয়াত পোৱা যায়। ৰচনাভঙ্গী সহজ-সৰল। সকলোৰে পৰিচিত বাস্তৱ জগতখনৰ পৰা আহৰণ কৰা উপমা-ৰূপক আদি অলংকাৰৰ প্রয়োগ কৰা বাবে গাথাসমূহ সৰল আৰু জনপ্রিয় হৈ উঠিছিল আৰু সমগ্র এচিয়া মহাদেশ জুৰি বৌদ্ধ ধর্মাৱলম্বীসকলৰ দ্বাৰা প্রচাৰিত হৈছিল।

- *পালি ধম্মপদ ঃ* পালি ভাষাত ৰচিত ধম্মপদ আনবোৰ ভাষাত ৰচিত ধম্মপদতকৈ প্রাচীন বুলি অনুমান কৰা হৈছে। পালি ভাষাৰ মাধ্যমেৰে বৌদ্ধশাস্ত্রৰ চর্চা খ্রীষ্টপূর্ব তৃতীয় শতিকাৰ পৰাই হৈছিল যদিও ইয়াৰ লিপিবদ্ধ ৰূপ খ্রীষ্টপূর্ব প্রথম শতিকাতহে হয়।
- *প্রাকৃত ধম্মপদ ঃ* মধ্য এচিয়াৰ খোটানৰ ওচৰৰ গোশৃংগ বিহাৰৰ ধ্বংসাৱশেষৰ পৰা প্রাকৃতত ৰচিত এখন ধম্মপদ খণ্ডিত ৰূপত উদ্ধাৰ হৈছে। ইয়াৰ গাথাৰ সংখ্যা আৰু বর্গসংখ্যা জনা নাযায়। প্রাচীন বৌদ্ধ সংঘৰ অন্যতম শাখা ধর্মগুপ্ত সম্প্রদায়ে এই ধম্মপদ খ্রীষ্টিয় 1ম শতিকাত ৰচনা কৰা বুলি অনুমান কৰিছে। এই ধম্মপদ খৰোষ্ঠী লিপিৰে

এইবোৰ জড়িত। ত্রিপিটকৰ উপৰিও সংস্কৃত গ্ৰন্থৰ মাজতো শাখাবোৰৰ অস্তিত্ব বিচাৰি পোৱা যায়। দার্শনিক পণ্ডিত এচ. ৰাধাকৃষ্ণণ, প্রাচ্যতত্ত্ববিদ এম. উইণ্টাৰনিজেও উল্লিখিত মত পোষণ কৰিছে।

বুদ্ধদেৱৰ তিৰোধানৰ (আনুমানিক খ্রীষ্টপূর্ব 484) পিছত সেই একে শতিকাতে ৰাজগৃহত প্রথম বৌদ্ধমহামেল অনুষ্ঠিত হয়। ইয়াৰ এশ বছৰৰ পিছত খ্রীষ্টপূর্ব 384ত দ্বিতীয় বৌদ্ধ মহামেল বৈশালীত অনুষ্ঠিত হয়। তৃতীয় বৌদ্ধ মহামেল আনুমানিক খ্রীষ্টপূর্ব 256 শতিকাত অশোকৰ ৰাজত্বকালত মগধৰ ৰাজধানী পাটলিপুত্রত অনুষ্ঠিত হয়। এই তিনিওখন মহামেলত বুদ্ধবচনসমূহ আবৃত্তি কৰা হৈছিল আৰু সেই সময়ৰ বৌদ্ধ পণ্ডিত মণ্ডলীৰ অনুমোদনক্রমে এইবিলাক সংশোধন আৰু পৰিমার্জন কৰি শৃংখলাবদ্ধভাৱে বুদ্ধবচন সংকলন কার্য সমাপ্ত কৰা হৈছিল। সেই শাস্ত্রকে অশোক পুত্র মহেন্দ্রই সিংহললৈ লৈ গৈছিল আৰু সিংহলৰাজ বট্টগামনিৰ ৰাজত্বকালত (88–76 খ্রীষ্টপূর্ব) এইবোৰ স্থায়ীভাৱে লিপিবদ্ধ হয়। মন কৰিবলগীয়া কথা হ'ল অশোকৰ ৰাজত্বৰ (খ্রীষ্টপূর্ব 274–232) এশ বছৰৰ পিছতো ত্রিপিটকৰ কোনো উল্লেখ পোৱা নাযায়। অশোকৰ অনুশাসনত ইয়াৰ কোনো উল্লেখ নাই। ধম্মপদৰ গ্ৰন্থখন সেই সময়ত থকা হ'লে অশোকে নিশ্চয় তাৰ উল্লেখ কৰিলেহেঁতেন।

খ্রীষ্টিয় প্রথম শতিকাত 'মিলিন্দ পঞ্হ' নামৰ গ্রন্থত ধম্মপদৰ প্রথম উল্লেখ পোৱা যায়। এই তথ্যৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ক'ব পাৰি যে তৃতীয় বৌদ্ধ মহামেলৰ পৰা ত্রিপিটক লিপিবদ্ধ হোৱালৈকে অর্থাৎ খ্রীষ্টপূর্ব তৃতীয় শতিকাৰ পৰা খ্রীষ্টপূর্ব প্রথম শতিকা পর্যন্ত এই সময়ছোৱাৰ ভিতৰত ধম্মপদ সংকলিত হৈছিল বুলিব পাৰি।

২.৩.৪ ধম্মপদৰ ভাষা

ধম্মপদৰ ভাষা হ'ল পালি। পালি হ'ল মধ্য ভাৰতীয় আর্য ভাষাৰ প্রথম সাহিত্যিক নিদর্শন। অশোকৰ অনুশাসনকেই মধ্য ভাৰতীয় আর্য ভাষাৰ প্রথম লিখিত নিদর্শন হিচাপে আখ্যা দিয়া হৈছে। অনুশাসনবোৰ হ'ল প্রত্নলিপি। সেয়ে সাহিত্যৰ নিদর্শন হিচাপে পালিয়েই প্রথম। তলত পালি ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য কেতবোৰ উল্লেখ কৰা হ'ল, যিবোৰ ধম্মপদৰো ভাষিক বৈশিষ্ট্য—

- ধর্ম পদৰ ভাষা পালিত স্বৰধ্বনিৰ সংখ্যা আঠটা। সেইকেইটা হ'ল অ, আ, ই, ঈ, উ, ঊ, এ আৰু ও।
- সংস্কৃতৰ ঋ আৰু ঌ ধ্বনিৰ প্রয়োগ সম্পূর্ণৰূপে লোপ পাইছে।
- সংস্কৃতৰ ঋ, ঌ, ঐ, ঔ ধ্বনিৰ প্রয়োগো পালিত নাই। পালিত এই ধ্বনিবোৰ অন্য ধ্বনিলৈ ৰূপান্তৰিত হ'ল।

i) ঋ ধ্বনি পালি ভাষাত যথাক্রমে অ, ই, উ, এ, ৰ, ৰি, ৰু ধ্বনিলৈ পৰিৱর্তন হয়।

উদাহৰণ— ঋ > অ ; কৃতং > কতং

গ্রন্থেও ভারতবর্ষের চিত্তের একটি পরিচয় তেমনি ব্যক্ত হইয়াছে।"

হিন্দু ধর্মাৱলম্বীসকলে গীতাক ভগৱান কৃষ্ণৰ মুখ নিঃসৃত বাণী বুলি বিশ্বাস কৰাৰ দৰে বৌদ্ধ ধর্মালম্বীসকলেও ধর্ম্মপদক ভগৱান বুদ্ধৰ মুখনিসৃত বাণী বুলি বিশ্বাস কৰে। ধম্মপদত নৈতিক আৰু সৎ জীৱন-যাপনৰ আদর্শ প্রতিফলিত হোৱা বাবে ইয়াক ধর্মীয় সাহিত্যৰ অংগীভূত কৰা হৈছে। কিন্তু ধর্মীয় সাহিত্যৰ অংগীভূত হ'লেও ধম্মপদৰ শাখাসমূহ ইমান কবিত্বপূর্ণ আৰু সুমধুৰ যে ধম্মপদৰ সমকক্ষ সাহিত্য পাবলৈ টান। ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে ধম্মপদ 26টি বগ্গত বিভক্ত। সেইকেইটা হ'ল— 1) যমক, 2) অপ্পমাদ, 3) চিত্ত, 4) পুপ্ফ, 5) বাল, 6) পণ্ডিত, 7) অৰহন্ত, 8) সহস্স, 9) পাপ, 10) দণ্ড, 11) জৰা, 12) অত্ত, 13) লোক, 14) বুদ্ধ, 15) সুখ, 16) পিয়, 17) কোধ, 18) মল, 19) ধম্মট্ঠ, 20) মগ্গ, 21) পকিন্নক (বিবিধ), 22) নিৰয় (নৰক), 23) নাগ, 24) তন্হা, 25) ভিক্খু আৰু 26) ব্রাহ্মণ।

এই বগ্গসমূহ পালি ভাষাত ৰচিত ধম্মপদৰ ক্ষেত্রতহে প্রযোজ্য। সংস্কৃত, প্রাকৃত, বৌদ্ধ সংস্কতত ধম্মপদ ৰচিত হ'লেও পালি ধম্মপদকহে প্রথম আৰু মৌলিক গ্রন্থৰূপে স্বীকাৰ কৰা হয়।

২.৩.২ ধম্মপদ শব্দৰ অর্থ

ধম্ম আৰু পদ— এই দুটা শব্দ লগ লাগি ধর্মপদ (ধম্মপদ) নামটো হৈছে। বৌদ্ধ ধর্মত বৌদ্ধ আৰু পদ শব্দ দুটা একাধিক অর্থত ব্যৱহাৰ হয়। ধম্ম শব্দৰ অর্থ হ'ল — ধর্ম, প্রকৃতি, গুণ, পদার্থ, মতবাদ, প্রাকৃতিক নিয়ম, ধর্মমত, অৱস্থা, আচাৰ, জাগতিক বিধান, নীতি, প্রজ্ঞা, মার্গ, মনোবৃত্তি, শীল, সত্য, সমাধি, স্বভাৱ, নির্বাণ ইত্যাদি। তেনেদৰে 'পদ' শব্দটিও অনেক অর্থত ব্যৱহাৰ হৈছে। যেনে— পথ, উপায়— সোপান, পৰিত্রাণ, পাদ, মত, অংশ ইত্যাদি। গতিকে 'ধম্মপদ' শব্দটোৰ অর্থ হয়গৈ ধর্মোপলব্ধিৰ উপায় বা পথ। ধর্মৰ দোষ, ধর্মৰ সোপান, সত্যৰ পথ বা মার্গ, পুণ্যৰ পথ ইত্যাদি।

ধম্মপদ গ্রন্থৰ বিভিন্ন শাখাৰ ধম্ম শব্দই এহাতে বুদ্ধ প্রচাৰিত ধর্মমতৰ কথা প্রকাশ কৰিছে আৰু আনহাতে সৎ, সংযত আৰু সজ আচৰণৰ দ্বাৰা পৰিশীলিত জীৱন-যাপনৰ অর্থও প্রকাশ কৰিছে। উদাহৰণ স্বৰূপে 'যমক বগ্গ'ৰ 5নং শাখাত আছে 'এস ধম্মো সনন্তনো' (ইয়ে সনাতন ধর্ম অর্থাৎ বুদ্ধ প্রচাৰিত ধর্ম)। তেনেদৰে ভিক্খু বগ্গৰ পাঁচ নম্বৰ শাখা বুদ্ধবগ্গৰ 12, 13 আৰু 14 নম্বৰ শাখাত বৌদ্ধধর্ম আৰু বৌদ্ধধর্মৰ সাধনা, দর্শন আদিৰ কথা সুন্দৰভাৱে প্রকাশ পাইছে।

লোক বগ্গৰ 1নং শাখাত পোৱা যায় 'হীনং ধম্মং ন সেৱয্য', অর্থাৎ হীনধর্ম সেৱাত ৰত হ'ব নালাগে। এই উক্তিৰ পৰা ক'ব পৰা যায় ধম্ম শব্দৰ অর্থ হ'ল সৎ, শুদ্ধ, পৰিশীলিত জীৱন-যাপন কৰা।

ধম্ম শব্দৰ অর্থৰে ৰূপ বা বস্তুক বুজোৱা হৈছে। ধম্মপদৰ মগ্গ বগ্গোৰ 7

অধ্যায় ২ ঃ ধম্মপদ

অধ্যায় গাঁথনি

2.1 উদ্দেশ্য

2.2 পৰিচয়

2.3 ধম্মপদ

2.3.1 ধম্মপদৰ সাধাৰণ ধাৰণা

2.3.2 ধম্মপদশব্দৰ অর্থ

2.3.3 ধম্মপদৰ ৰচনাকাল

2.3.4 ধম্মপদৰ ভাষা

2.3.5 বিভিন্ন ভাষাত ধম্মপদ

2.3.6 ধম্মপদৰ বিষয়বস্তু আৰু দর্শনতত্ত্ব

2.4 চিত্তবগ্গোঃ সাধাৰণ আলোচনা

2.5 পণ্ডিত বগ্গোঃ সাধাৰণ আলোচনা

2.6 অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ।

2.7 অধিক জানিবলৈ

2.8 অগ্রগতি খতিয়ান (কেৱল ৰূপৰেখা)

2.9 আৰ্হিপ্রশ্ন

২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ধম্মপদৰ পৰিচয় লাভ কৰিব
- ধম্মপদ শব্দৰ অর্থ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- ধম্মপদৰ ৰচনাকাল সম্পর্কে বিশদভাৱে জানিব পাৰিব
- ধম্মপদৰ ভাষাৰ বৈশিষ্ট্যপূর্ণ দিশসমূহৰ কথা আলোচনা কৰিব পাৰিব
- বিভিন্ন ভাষাত চৰিত হোৱা ধম্মপদসমূহৰ বিষয়ে সাধাৰণ ধাৰণা লাভ কৰিব
- ধম্মপদৰ বিষয়বস্তু আৰু দর্শনতত্ত্বৰ বিষয়ে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিব।

২.২ পৰিচয়

স্নাতকোত্তৰ অসমীয়া তৃতীয় ষাণ্মাসিকৰ অন্তর্গত দ্বিতীয় ঐচ্ছিক পাঠ্যবিষয়ক ‘পালি-প্রাকৃত-অপভ্রংশ ভাষা পাঠ আৰু তুলনামূলক ব্যাকৰণ’ৰ এইটো দ্বিতীয় অধ্যায়। অধ্যায়টোৰ শিৰোনাম ‘ধম্মপদ’। ধম্মপদ পালি ভাষাত ৰচিত গ্রন্থ ‘ত্রিপিটক’ৰ অন্তর্গত।